

KIKS111 Kirjoittamisen tutkimus

Ville Willman

Referaatti

Luku 10 - Michael Krausz: Luovuus ja itsetransformaatio (*Creativity and self-transformation*), teoksesta *Idea of creativity* (Krausz ym. 2009: 191 - 204)

(*Self-transformation*-termiä on hankala kääntää suomeksi. Se kuvaa persoonallista muodonmuutosta, harppausta tai oivallusta, mutta yhtäaikaan myös prosessia, joka on ennen kaikkea henkistä tai psykologista laatua. Läheisiä merkityssukulaisia suomen kielestä voisi olla esimerkiksi itseoivallus, tai uudestisyntyminen. Näistä termeistä puuttuu kuitenkin englanninkielisen sanan prosessinomaisuus ja ne ovat kenties dramaattisemmin latautuneita. Itse en keksinyt mitään osuvaa suomenkielistä vastinetta sanalle. Tässä referaatissa viitataan *self-transformation*-termiin sanalla itsetransformaatio-)

Krausz pohtii tekstissään luovuuden ajatukseen liittyviä rajanvetoja. Keskeisenä kysymyksenä on itsetransformaation suhde luovuteen, ja tärkeimpänä filosofisena viitekehyksenä on Larry Briskmanin esittämä kolmijako *luoviin persooniin, luoviin prosesseihin ja luoviin teoksiin*.

Luvun alussa Krausz kuvaa omaa taiteellista työskentelyään. Krausz on kuvataiteilija. Aloittaessaan työskentelyn uuden teoksen parissa, hänellä on tavallisesti ainakin yleiskuva siitä, millainen teoksesta tulee. Prosessin edetessä materiaali kuitenkin alkaa elämään omaa elämäänsä ja "ehdottaa" omia mahdollisuuksiaan. Työskennellessään tietyn teoksen parissa Krauszilla on myös usein jonkinlainen tietoisuus siitä, mihin paikkaan teos tulee asettumaan hänen teostensa sarjassa. Krausz kuvaa, kuinka yksittäisessä teoksessa voi nähdä kehkeytyvän tiettyjä pääpiirteitä, aivan kuten tietystä teosten sarjassakin. Kun teosten sarjaa tarkastelee kokonaisuutena, näistä piirteistä voi tulla itsestäänselviäkin.

Krauszin taiteentekemisen historia on vahvasti yhteydessä hänen itsetransformaatioonsa. Vuonna 1971 hän sai nondualistisen kokemuksen, jossa hän koki imeytyvänsä ystävänsä abstraktin maalauksen sisään ja olevansa läsnä maalauksen tilassa. Hän koki myös, että maalauksen tila ja hänen oma itsensä tunkeutuivat tai sulautuivat toisiinsa. Tässä tilassa hän tuli myös visuaalisesti herkemmäksi. Kokemuksen seurauksena Krausz tunsi, että hänen oli pakko aloittaa maalaaminen.

Krauzzille taiteellinen työskentely merkitsee kaksisuuntaista prosessia, jossa kokemukset vaikuttavat tuotoksiin, ja tuotokset vuorostaan kokemuksiin ja kokemustapoihin. Krauzzille taiteentekeminen siis edistää hänen itsetransformaatioonsa, ja toisaalta hänen itsetransformaationsa edistää hänen taiteentekemistään.

Krausz pohtii itsetransformaation kokemustaan, purkaen sitä pienempiin osiin ja miettien sen suhdetta erilaisiin mahdollisiin seuraksiin. Olisiko hänen *tapansa* kokea asioita voinut muuttua, ilman että se olisi liittynyt mitenkään juuri taiteeseen? Olisiko hän esimerkiksi voinut saada samanlaisen kokemuksen ilman, että hän sen jälkeen olisi kokenut pakottavaa tarvetta maalata? Krausz näkee, että kaikki nämä loogisesti erotettavissa olevat mahdollisuudet ovat kietoutuneina erottamattomasti toisiinsa.

Krauzzilla on tapana tarpeen tullen herätellä ja uudistaa hänen “henkilökohtaista ohjelmaansa” ja elämänsuunnitelmiaan. Hän ei kuitenkaan yritä tuputtaa tällaista asennetta kaikille. Toiselle itsetransformaatio voi olla tärkeämpää kuin taide, toiselle taas asia on päinvastoin. Jollekulle nämä ovat samanarvoisia, jollekulle symbioottisia asioita. Tämä voi myös vaihdella elämäntilanteiden mukaan. Krauszin itsetransformaatioon tähtäävässä henkilökohtaisessa ohjelmassa prosessi on tärkeämpi kuin lopputuote. Kuitenkin, mitä yksilöihin tulee, niin oli kyse sitten lopputuotteesta, itsetransformaatiosta, nondualisistisista kokemuksista tai taiteentekemisestä ylipäätään, näiden kaikkien tekijöiden painotukset voivat vaihdella ja jotkut pyrkimykset voivat myös puuttua kokonaan.

Persoonalliset ohjelmamme osoittavat meille paikkamme suhteessa tulevaisuudensuunnitelmiimme. Ne auttavat meitä tunnistamaan keitä me olemme. David Novitz puhuu “narratiivisista identiteeteistä”, joita rakennamme taiteellisten teoksien tapaan hyvin luovasti. Narratiivinen identiteetti ei ole synnynnäinen lahja, vaan jokainen hankkii sen vaivalloisesti elämäkokemuksien myötä. Tällä tavalla se, keitä olemme, on jatkuvassa

muutoksessa. Käsitteet itsestä voivat olla myös fragmentoituneita ja ristiriitaisia, ja tyypillisesti ihmisillä on tapana kertoa enemmän kuin vain yhtä tarinaa itsestään.

Krausz esittää nondualistisille kokemuksille vielä lisää määritelmiä. Persoonan soteriologisista ja filosofisista lähtökohdista riippuen näitä kokemuksia voitaisiin kutsua nirvaanisiksi, ilmestyksellisiksi, jumalaisiksi, uskonnollisiksi, flowksi, ekstaattisiksi tai oseaanisiksi. Kokemuksen ytimessä on kuitenkin subjektin ja objektin sulaminen, rajojen ja vastakohtien ylittäminen. Krausz esittelee tätä kokemusta käsitteleviä sitaattiesimerkkejä filosofi Arthur Dantolta, säveltäjä Alexander Goehriltä ja professori Chang Chung-yuanilta. Myös intialaisessa filosofiassa, Veda-perinteessä, tunnetaan nondualistinen kokemus, jota kutsutaan "Brahmanin oivaltamisen tilaksi". Esimerkkien valossa Krausz esittää vielä, että nondualistiset kokemukset eroavat siis tavallisemmasta työhön uppoutumisen kokemuksesta, jossa oman itsen ja työn raja on vielä selkeästi erotettavissa.

Larry Briskman myöntää yhteyden itsetransformaation ja taiteellisen toiminnan välillä, mutta asettaa etusijalle taiteellisen tuottamisen/tuotteen/teoksen. Hän näkee itsetransformaation pikemminkin luovan työn tahattomana seuraksena tai sivutuotteena, jota ei kuitenkaan tulisi asettaa päämääräksi sinänsä. Tärkeintä on keskittyä tekemään teosta, ei työskennellä itsensä kanssa. Toisaalta Krausz esittää ajatuksen, että yksilöllä oleva päämäärä ei tarkoita, että tämän päämäärän täytyy olla alituisena huomion kohteena.

Krausz myöntää kuitenkin, että nondualistiset kokemukset voivat tosiaankin rajoittaa luovaa toimintaa niin kauan kuin ne ovat käynnissä. Dualismia teoksen ja tekijän välillä tarvitaan sekä vuorovaikutuksen että kritiikin mahdollistamiseksi. Nondualistiset kokemukset tapahtuvat yleensä periodisesti. Tällaisen kokemuksen aikana luova toiminta tulisikin keskeyttää. Dualismin asetuttua takaisin luovaa toimintaa voidaan jatkaa, nondualistisen kokemuksen valaisemana ja inspiroimana. Nondualistiset kokemukset eivät siis ole luovuuden piirin ulkopuolella, vaan ne voivat toimia osana luovaa elämänmatkaa ja laajempaa itsetransformaation projektia.

Krausz suhtautuu hyvin kriittisesti Briskmanin näkemykseen, jonka mukaan *luovat persoonat, luovat prosessit ja luovat tuotteet* ovat perustavanlaatuisesti itsenäisiä. Briskmanin mielestä luovat henkilöt ja luovat prosessit voidaan tunnistaa vasta heidän tuotostensa luovuuden perusteella. Toisin sanoen taiteellinen teos ei ole Briskmanin mukaan luova sen takia että sen tuotti luova persoona tai luova prosessi, vaan luova lopputuote on osoitus sen tekijän ja siihen

liittyvän prosessin luovuudesta. Briskman asettaa omat vaatimuksensa myös teoksen luovuuden määrittelylle. Tärkeää on suhde aiempiin teoksiin. Ollakseen luova teoksen on tuotava jotakin uutta: sen on haastettava historiansa (taiteenlajinsa tai "kaanoninsa") ja pyrittävä kehittämään sitä. Lisäksi luovan teoksen pitää tulla hyväksytyksi: sen pitää ylittää tiettyihin standardeihin (jotka ovat osa sitä historiaa, jota se pyrkii osittain syrjäyttämään).

Krausz on osittain samaa mieltä Briskamin kanssa taiteellisen tuotteen ensisijaisuudesta, mutta korostaa, että joskus on mahdotonta vetää tarkka raja persoonien, prosessien ja tuotteiden välille. Jos nämä voitaisiin oikeasti erotella Briskmanin tavalla, siitä seuraisi kahdeksan mahdollista yhdistelmää: 1) luova persoona, luova prosessi ja luova teos (product); 2) epäluova persoona, epäluova prosessi ja epäluova teos; 3) epäluova persoona, luova prosessi ja luova teos; 4) luova persoona, epäluova prosessi ja luova teos; 5) luova persoona, epäluova prosessi ja epäluova teos; 6) luova persoona, luova prosessi ja epäluova teos; 7) epäluova persoona, luova prosessi ja epäluova teos; 8) epäluova persoona, epäluova prosessi ja luova teos.

Krauszin mielestä on luonnollista olettaa että luova teos on tulosta luovan persoonan luovasta prosessista. Yhtä luonnollista on olettaa että epäluova persoona ja epäluova prosessi johtavat epäluovaan tuotteeseen. On kuitenkin huomioitava, että luova teos saattaa syntyä myös luovassa prosessissa, vaikka tekijä olisikin epäluova (esimerkiksi silloin kun teokseen tulee elementtejä, joita tekijä ei tarkoittanut tai osannut edes kuvitella).

Krausz pohtii vielä kaikkia edellämainittuja vaihtoehtoja ja niiden logiikkaa. Hän päätyy johtopäätökseen, että vähintään luova prosessi vaaditaan aina luovan teoksen syntymiselle. Tämä on yhteensopiva Briskmanin väitteen kanssa, että luovat teokset ovat loogisesti ensisijaisia suhteessa luoviin persooniin ja prosesseihin siinä mielessä, että voimme tunnistaa luovat persoonat ja prosessit luovina vasta tunnistettuumme ensin luovan teoksen. Jopa Briskmanin vaatimusten valossa asia on kuitenkin monimutkaisempi. Ensinnäkin: tekijä voi olla myös ryhmä tai kollektiivi. Lisäksi tekijän ei tarvitse aina olla ihminen, vaan se voi olla esimerkiksi eläin tai kone. Myös teoksia voi olla enemmän kuin yksi, kuten teossarjassa (jossa kaikki teokset eivät välttämättä ole luovia). Myös luovan teoksen syntymiseen liittyviä prosesseja voi olla enemmän kuin yksi, joka herättää kysymyksen, miten näitä prosesseja tulisi laskea tai persoonaida.

Kaikki edellämainitut kysymykset monimutkaistavat Briskmanin kolmijakoisen erottelun mahdollisuuksia. Kun mukaan otetaan vielä itsetransformaation kysymykset, asia monimutkaistuu entisestään.

Krausz pohtii Briskmanin kolmijakoa vielä filosofi Karl Popperin *kolme maailmaa* –teorian valossa. Popperin teoriassa maailma 1 on fyysisisten asioiden, maailma 2 subjektiivisten mentaalisten tilojen, ja maailma 3 on objektiivisten ajatussisältöjen maailma. Briskman näkee, että toisaalta luovuus ja sitä kautta sekä luovat että epäluovat tuotteet kuuluvat maailma 3:en piiriin. Itsetransformaation Briskman sen sijaan sijoittaa subjektiiviseen maailma 2:en piiriin. Jotta itsetransformaatio voisi olla luovaa, siitä pitäisi Briskmanin mukaan tehdä objektiivinen maailma 3:en tuote .

Krausz torjuu Briskmanin näkemyksen subjektiivisten ja objektiivisten tilojen perustavanlaatuisesta itsenäisyydestä, ja esittää, että myös itsetransformaatio voi olla luovaa toimintaa. Hänelle *tuotteen/teoksen (product)* mieltäminen pelkästään objektiivisena asiana tai esineenä on liian rajoittava. Sama koskee myös *teoksen/työn* käsitettä (*work*). Kun katsotaan esimerkiksi työn käsitettä sekä prosessina että tuotteena käsite avautuu uudella tavalla. Tällöin teoksena/työnä voidaan nähdä esimerkiksi itsetransformaatio, ammatti, ihmissuhde, tai oma elämä. Krauszin “henkilökohtainen ohjelma” kuuluu tällaisen laajemman työn käsityksen piiriin.

Esineellisyys (thingliness) on helppo tunnistaa esimerkiksi maalaus- ja veistotaiteen teoksissa. Kun puhutaan musiikista, tanssista, tai vaikkapa käsite- tai performanssitaiteesta, esineellisyys ei kuitenkaan ole enää niin helppoa tunnistaa. Tällaisissa tapauksissa on myös vaikeampaa vetää raja prosessin ja tuotteen/teoksen välillä. Työ/teos (*work*) onkin sekä verbi että substantiivi. Työ on sekä tekemistä että se, mikä on tehty. Näin ymmärrettynä voimme nähdä myös itsetransformaatiomme teoksena/työnä. Tähän näkemykseen myöntyäksemme tarvitsemme kuitenkin toisenlaista luokittelutapaa kuin sellaista, joka näkee *luovat persoonat, luovat prosessit ja luovat teokset/tuotteet* perustavanlaatuisesti itsenäisinä.